

LIETUVOS NARYSTĖ EUROPOS SĄJUNGOJE

**patirtys
tendencijos
refleksijos**





LIETUVOS NARYSTĖ EUROPOS SĄJUNGOJE

**patirtys
tendencijos
refleksijos**

LIETUVOS
NARYSTĖ
EUROPOS
SĄJUNGOJE

**patirtys
tendencijos
refleksijos**

Sudarytojas **Gediminas VITKUS**



VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2021

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto taryba

(2021 m. liepos 5 d., protokolas Nr. 270000-TP-7)

Recenzentai:

prof. dr. Vaidutis Laurėnas (Klaipėdos universitetas)

prof. dr. Liudas Mažylis (Europos Parlamento narys)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-07-0658-9 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0659-6 (skaitmeninis PDF)

<https://doi.org/10.15388/vup-book-0017>

© Sudarytojas Gediminas Vitkus, 2021

© Skyrių autoriai: Nerija Putinaitė, Liutauras Gudžinskas, Tomas Bekišas, Simonas Algirdas Spurga, Vytautas Kuokštis, Ramūnas Vilpišauskas, Klaudijus Maniokas, Titas Budreika, Gediminas Vitkus, Ieva Giedraitytė, Vytautas Isoda, 2021

© Vilniaus universitetas, 2021

Turinys

Pratarmė 7

1 dalis. Narystės Europos Sąjungoje patirtys

Lietuvos, Latvijos ir Estijos tapatybinės Europos Sąjungos vizijos: bendrumas, kuris nevienija? 12

Nerija Putinaitė

Kodėl partijos Lietuvoje vengia kritikuoti Europos Sąjungą? 39

Liutauras Gudžinskas, Tomas Bekišas

Lietuvos narystė euro zonoje: patirtis ir dilemos 64

Simonas Algirdas Spurga, Vytautas Kuokštis, Ramūnas Vilpišauskas

Nuo likutinio vienbalsiškumo prie kvalifikuotos daugumos ES: kaštai ir nauda Lietuvai 108

Klaudijus Maniokas, Titas Budreika

2 dalis. Bendri Europos Sąjungos rūpesčiai

Europos (dez)integracijos teorizavimo ypatumai XXI a. pradžioje ... 148

Gediminas Vitkus

ES kaip vystomojo bendradarbiavimo donorė – viena ar viena iš 28? 171

Ieva Giedraitytė

Europos Sąjungos kaip tarpininkės sprendžiant pilietinius ir separatistinius konfliktus veiksmingumas 209

Vytautas Isoda

• • •

Lithuanian Membership in the European Union: Experiences, Trends, Reflections 239

Summary

Pratarmė

Pandemija ir jos sukelta krizė šiek tiek dirbtinai susiaurino debatų dėl Europos integracijos perspektyvų spektrą. Europos Sąjungos svarba dabar pirmiausia vertinama remiantis kone vienu kriterijumi – kiek ir kaip ji pajėgi susidoroti su šiuo nauju išoriniu iššūkiu. Tačiau pandemija – tai tik viena iš daugybės problemų ir klausimų, su kuriais susiduria Europos Sąjunga ir jos valstybės narės. Europos Sąjunga, būdama valstybių narių sukurta valdymo ir institucijų sistema, turi didžiulį veiklos ir užduočių sąrašą, kuris didesniu ar mažesniu mastu įtraukia ją praktiškai į kone kiekvieną viešojo gyvenimo sektorių. Dar daugiau – visa Europos Sąjunga su savo valstybėmis ir institucijomis yra pati tapusi politine esybe, dėl kurios prigimties ir tolesnės raidos perspektyvos nuolat diskutuoja tyrėjai, sprendimų priėmėjai, o kartais net ir visa plačioji visuomenė. Galiausiai kol kas nėra pagrindo pamiršti ir „judančio taikinio“ metaforos, kuri reiškia, kad Europos Sąjunga, skirtingai nuo kitų tarptautinių organizacijų, nuolat keičiasi, nes valstybės duoda jai vis naujų užduočių, o kartu ir naujų įgaliojimų, naujų pareigų ir naujų teisių. Krizių, su kuriomis pastarąjį dešimtmetį susiduria Europos Sąjunga, valdymas dar labiau suintensyvino pastangas bendrai spręsti klausimus, kurie bendri visoms jos valstybėms narėms.

Prie kai kurių šios unikalioms politinės esybės kaitos aspektų siekia prisiliesti ir ši knyga, kurią sudaro VU TSPMI Europos studijų centro tyrėjų ir jų kolegų iš kitų institucijų mokslo darbai. Šiame leidinyje sujungiamos dvi perspektyvos, dvi refleksijos į Europos Sąjungos raidos tendencijas. Viena vertus, į Europos Sąjungą žvelgiama „iš apačios į viršų“, t. y. iš vienos, dažniausiai Lietuvos, ar kelių valstybių narių perspektyvos į ES poveikį jų nacionaliniams rūpesčiams. Kita vertus, žvelgiama „iš viršaus į apačią“, t. y. postuluojamas Europos Sąjungos subjektiškumas ir vertinamas jos stabilumas bei veiklumas. Dėl to visiškai organiškai ši knyga yra padalyta į dvi dalis.

Pirmojoje dalyje „Narystės Europos Sąjungoje patirtys“ nagrinėjamos tapatybinės, politinės ir ekonominės narystės pasekmės ir nauji „judančio taikinio“ keliami rūpesčiai. Joje keturi darbai.

Nerijos Putinaitės tekstas skirtas europinės tapatybės problematikai. Autorė remdamasi reflekyvistine teorine prieiga nagrinėja daugybinės tapatybės Europos reiškinį. Nors ES valstybės narės sutartyse fiksuotą bendrą tapatybinę viziją perima, kiekviena iš jų pritaiko prie savos tapatybės, jai suteikia savitų bruožų. Taip atsiranda daugybė „skirtingų Europų“. Tekste analizuojama ir lyginama, kaip trys Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – interpretuoja ES vertybes, tikslus ir principus. Analizei pasitelkiamos atrinktos valstybių prezidentų, premjerų ir užsienio reikalų ministrų kalbos, pasakytos po įstojimo į ES (2004–2020 m.).

Liutauras Gudžinskas ir Tomas Bekišas iš lyginamosios politikos perspektyvos ieško atsakymo į klausimą, kodėl nepaisant bendrame Europos kontekste stiprėjančio kritinio požiūrio į Europos Sąjungą Lietuvos viešojoje erdvėje tiesioginė kritika ES atžvilgiu retai yra artikuliuojama, o euroskeptinės partijos iki šiol susilaukė menko rinkėjų palaikymo. Lietuvos politinių partijų atvejis yra lyginamas su kitomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis ir pirmiausia su Estija, kurioje euroskeptinė EKRE partija 2019 m. tapo trečia pagal mandatų skaičių parlamentine partija ir iki 2021 m. dalyvavo valdančiojoje koalicijoje. Autoriai, atsižvelgdami į Estijos ir kitų šalių tendencijas, tekste vertina argumentus, pabrėžiančius politinių partijų vaidmens visuomenėse ir vidinius organizacinius veiksnius.

Visą kompleksą politinių ir ekonominių klausimų, susijusių su Lietuvos naryste euro zonoje, nagrinėja trijų autorių – Simono Algirdo Spurgos, Vytauto Kuokščio ir Ramūno Vilpišausko – darbas. Autoriai iš naujo vertina prieš euro įvedimą svarstytus jo privalumus ir trūkumus, pristato pastarųjų metų euro zonos pertvarkų raidą, tolesnes galimas Ekonominės ir pinigų sąjungos reformos kryptis bei vertina jas Lietuvos interesų požiūriu. Tekste taip pat aptariama ir kaip pandemija keičia politinį bei idėjinį kontekstą, kuriame vyksta diskusijos dėl tolesnės euro zonos reformos.

Klaudijaus Manioko ir Tito Budreikos indėlis į knygą skirtas galimai sprendimų priėmimo ES Taryboje reformai. Europos Komisija siūlo valstybėms narėms išplėsti kvalifikuotos daugumos balsavimo taikymą į naujas politikos kryptis, kuriose iki šiol sprendimai priimami vienbalsiai, t. y. į bendrąją užsienio ir saugumo politiką, energijos apmokestinimo ir klimato kaitos, taip pat tam tikrus mokesčių politikos ir socialinės politikos aspektus. Autoriai savo tyrime vertina galimo kvalifikuotos daugumos balsavimo išplėtimo naudą ir kaštus Lietuvai trijose politikos kryptyse – bendrojoje užsienio ir saugumo politikoje, mokesčių politikoje ir energetikos politikoje.

Antrojoje dalyje „Bendri Europos Sąjungos rūpesčiai“ paliečiami Europos Sąjungai kaip visumai ir kartu Lietuvai kaip valstybei narei aktualūs klausimai, apimančys jos pačios stabilios raidos perspektyvą ir vaidmens pasaulyje stiprinimo dilemas. Joje trys darbai.

Gedimino Vitkaus tekstas skirtas naujausioms integracijos teorijos raidos tendencijoms, kurios išryškėjo šio amžiaus pradžioje Europos Sąjungai patekus į daugybinės krizės laikotarpį. Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad dėl „krizių seriale“ poveikio diskusija integracijos teorijos kontekste pradėjo plėtotis taip, kad svarstymus apie integracijos pasiekimus, jų sąlygas ir perspektyvas ėmė keisti integracijos problemų, nesėkmių, kliuvinių ar netgi atvirkštinio proceso – dezintegracijos – prigimties, sąlygų ir perspektyvų analizė ir teorizavimas. Išsamiai aptariami du savo konceptualumu išsiskiriantys teoriniai konstruktai – postfunkcionalizmas ir naujasis tarpvyriausibiškumas.

Ievos Giedraitytės darbas skirtas refleksijai apie Europos Sąjungos, kaip vystomojo bendradarbiavimo paramos donorės, vieningumą. Problemos esmė ta, kad nors pati ES dažnai deklaruoja, kad ji yra didžiausia pasaulyje paramos vystymuisi donorė, taip galima teigti tik sumuojant ir ES institucijų, ir atskirai teikiamą valstybių narių paramą. Dėl to ES yra gana specifinė vystomojo bendradarbiavimo „žaidėja“, kurios prioritetai priklauso nuo skirtingų valstybių narių interesų. Autorė apžvelgia valstybių narių vystomojo bendradarbiavimo „kultūras“ ir jų kolektyvino veikimo problemas.

Vytauto Isodos tyrimas skirtas kitai Europos Sąjungos kolektyvino veikimo kryptčiai – tarpininkavimui sprendžiant pilietinius ir separatistinius konfliktus ir jo veiksmingumui. Autorius pateikia apibendrintą ir susistemintą ES, kaip tarpininkės, efektyvumo veiksmų apžvalgą. Tekste atskleidžiama, kad vis dėlto Europos Sąjunga nėra tipinė veikėja tarptautinėje politikoje, todėl šalia tradicinių „kontekstinių kintamųjų“ jos pajėgumui tarpininkauti konfliktuose taip pat įtakos turi ir vidiniai pačios Sąjungos „architektūros“ veiksniai, t. y. valstybių narių gebėjimas susitarti dėl bendros pozicijos ir deleguoti teisę jų vardu derėtis viršvalstybiniam ES lygmens veikėjui, bei resursai, kuriais ES disponuoja konfliktų pusių atžvilgiu ir kuriuos gali panaudoti kaip skatinimo ar sankcijų priemonę.

• • •

Autoriai šią knygą skiria pirmiausia savo kolegoms ir studentams. Tačiau ne tik jiems. Ji skirta ir sprendimų priėmėjams, formuojantiems Lietuvos veikimo Europos Sąjungoje strateginius prioritetus, taip pat ir plačiajai visuomenei, t. y. tiek tiems, kurių veikla siejasi su Europos Sąjunga, tiek ir tiems, kurie studijuoja Europos integraciją arba dėl kitų priežasčių domisi ja. Galiausiai, ją galima laikyti ir VU TSPMI Europos studijų centro tyrėjų bei jų kolegų indėliu į diskusijas apie Europos Sąjungos ateitį, kylančiu iš siekio reflektuoti jau daugiau nei pusantrą dešimtmečio narystės šioje organizacijoje patirtis ir pristatyti jų vertinimus Lietuvos visuomenei.

Sudarytojas Gediminas Vitkus

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje: patirtys, tendencijos, refleksijos
/ Sudarytojas Gediminas Vitkus. *Autoriai:* Nerija Putinaitė, Liutauras
Gudžinskas, Tomas Bekišas, Simonas Algirdas Spurga, Vytautas Kuokštis,
Ramūnas Vilpišauskas, Klaudijus Maniokas, Titas Budreika, Gediminas
Vitkus, Ieva Giedraitytė, Vytautas Isoda. – Vilnius: Vilniaus universiteto
leidykla, 2021. – 247 p.

ISBN 978-609-07-0658-9 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0659-6 (skaitmeninis PDF)

Leidinį sudaro VU TSPMI Europos studijų centro tyrėjų ir jų kolegų iš kitų institucijų mokslo darbai. Jame sujungiamos dvi perspektyvos, dvi refleksijos į Europos Sąjungos raidos tendencijas. Viena vertus, į Europos Sąjungą žvelgiama „iš apačios į viršų“, t. y. iš vienos, dažniausiai Lietuvos, ar kelių valstybių narių pozicijos į ES poveikį jų nacionaliniams rūpesčiams. Kita vertus, žvelgiama „iš viršaus į apačią“, t. y. postuluojamas Europos Sąjungos subjektiškumas ir vertinamas jos stabilumas bei veiklumas. Knyga skirta Europos studijų studentams, tyrėjams, sprendimų priėmėjams, formuojantiems Lietuvos veikimo Europos Sąjungoje strateginius prioritetus, taip pat ir Europos reikalais besidominčiai plačiajai visuomenei.

Dailininkė *Jurga Tėvelienė*

Lietuvių kalbos redaktorė *Dalia Blažinskaitė*

Anglų kalbos redaktorius *Francis Whyte*

Maketuotoja *Nijolė Bukantienė*

Vilniaus universiteto leidykla, Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt

Knygos internete knygynas.vu.lt

Mokslo periodikos žurnalai zurnalai.vu.lt

15,2 aut. l. Tiražas 200 egz.

Spausdino UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius

Leidinį sudaro VU TSPMI Europos studijų centro tyrėjų ir jų kolegų iš kitų institucijų mokslo darbai. Jame sujungiamos dvi perspektyvos, dvi refleksijos į Europos Sąjungos raidos tendencijas. Viena vertus, į Europos Sąjungą žvelgiama „iš apačios į viršų“, t. y. iš vienos, dažniausiai Lietuvos, ar kelių valstybių narių pozicijos į ES poveikį jų nacionaliniams rūpesčiams. Kita vertus, žvelgiama „iš viršaus į apačią“, t. y. postuluojamas Europos Sąjungos subjektiškumas ir vertinamas jos stabilumas bei veiklumas. Knyga skirta Europos studijų studentams, tyrėjams, sprendimų priėmėjams, formuojantiems Lietuvos veikimo Europos Sąjungoje strateginius prioritetus, taip pat ir Europos reikalais besidominčiai plačiajai visuomenei.

